

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

У статті розкриваються структурні характеристики і основні компоненти професійної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін щодо реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти. Конкретизовано елементи професіоналізму майбутніх учителів природничих дисциплін не тільки як професіоналів-предметників, але і як фахівців, здатних формувати високий рівень культури здоров'я в школярів у подальшій педагогічній діяльності. Вказується на те, що основні характеристики професійної компетентності зумовлюють сутність підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти.

Ключові слова: *здоров'я, здоров'язбережувальні технології, професійна компетентність учителів, педагогічний професіоналізм.*

В статье раскрываются структурные характеристики и основные компоненты профессиональной компетентности будущих учителей естественных дисциплин по реализации здоровьесберегательных технологий в профессиональной деятельности. Конкретизированы элементы профессионализма будущих учителей естественных дисциплин не только как профессионалов-предметников, но и как специалистов, способных формировать высокий уровень культуры здоровья у школьников в дальнейшей педагогической деятельности. Отмечается, что основные характеристики профессиональной компетентности обуславливают сущность подготовки будущих учителей естественных дисциплин к реализации здоровьесберегающих технологий в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: *здоровье, здоровьесберегательные технологии, профессиональная компетентность учителей, педагогический профессионализм.*

The article describes the structural characteristics and main components of professional competence of future teachers of natural sciences for the implementation health-saving technologies in professional work. Elements of professionalism of the future teachers of natural disciplines refined not only as

professionals of subject, butas professionals, capable of generating a high level of health culture in students' future educational activities. It is noted that the main characteristics of professional competence cause the essence of preparation future teachers of natural sciences to the implementation of health-technology in professional activities. It determines the need to consider fundamental changes in the priorities of the development of society, in creasing demands to the personality of the future teacher of natural sciences, the inter disciplinary nature of health problems and health preservation in terms of secondary education. The suspects actualize the public interest in the natural sciences of highly qualified teachers capable of implementing health-technology as a guarantee of the in successful careers and competitiveness in the labor market.

Key words: *health, health-saving technology, professional competence of teachers, pedagogical professionalism.*

Постановка проблеми. Починаючи з 90-х років минулого століття, в освітній галузі України почалися процеси проектування та реалізації цілеспрямованих програм щодо покращення рівня здоров'я, профілактики захворювань серед школярів. В перелік дисциплін, що обов'язково викладаються в загальноосвітніх навчальних закладах, уведено предмети «Валеологія» (1993) і «Основи здоров'я» (2006). Але практика педагогічної діяльності, засвідчує відставання цих програм як від демографічної ситуації та негативних тенденцій щодо здоров'я населення в країні, так і від сучасних зарубіжних підходів до технологій здоров'язбереження учнів в умовах освіти

Аналіз закордонного досвіду здоров'язбережувальної діяльності в освітніх закладах вказує на те, що в сучасній школі мають працювати не скільки викладачі предмету основи здоров'я, а скільки вчителі природничих дисциплін, які б змогли в команді фахівців на засадах реалізації здоров'язбережувальних технологій практично впровадити названі технології у освітнє середовище навчального закладу. Варто зазначити, що в умовах економічної кризи в Україні важливою умовою сталого розвитку системи вітчизняної освіти для розбудови цілісної системи здоров'язбереження стає питання ефективного використання існуючих ресурсів, зокрема потенціалу природничо-наукового навчання. Навчальні плани фахової підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін містять низку дисциплін (анатомія людини, біохімія, ембріологія, фізіологія людини й інші), які складають основу для майбутньої здоров'язбережувальної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика формування здорової особистості дитини була предметом наукового пошуку для багатьох філософів, соціологів, психологів, педагогів. Питання здоров'язбереження молоді все частіше стає предметом наукового пошуку відомих учених, зокрема М. Амосова, Г. Апанасенко, М. Гавриленка,

В. Горашука, О. Дубогай, В. Казначеева, Ю. Лисицина, В. Ліщук, В. Петленка, М. Смирнова. До пошуку нових соціально-педагогічних технологій формування в учнів здорового способу життя звернулися В. Беспалько, В. Бобрицька, Н. Заверико, Е. Казін, Л. Мещерякова, В. Петрович, Н. Соловійова, Л. Сущенко, Л. Тихомирова. У сучасній системі формування й збереження здоров'я школярів накопичений великий зарубіжний і вітчизняний досвід. У той же час завдання щодо формування в учнів здорового способу життя школою майже не розв'язані, відсутність системного підходу не дозволяє вирішувати проблему формування у дітей здорового способу життя в цілому

З огляду на це **мета статті** полягає у виокремленні та аналізі тих загальних характеристик професійної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін, які дозволять забезпечити нове змістове наповнення процесу підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін до реалізації технологій здоров'язбереження у навчально-виховних закладах освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження, проведені у вищих навчальних педагогічних закладах, засвідчили низький рівень готовності випускників до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти. В. Горашук вказує на те, що «випускники педагогічних навчальних закладів не завжди володіють необхідним обсягом знань про здоров'я, не одержують у студентських аудиторіях і на практиці достатню підготовку з організації й методики культурологічного навчання й виховання з питань здоров'я школярів» [3, с. 42]. Фахівець вважає, що майбутні вчителі «недостатньо інформовані в елементарних питаннях культурології, психології, фізіології й анатомії з урахуванням необхідності формування культури здоров'я дітей і молоді. Вони не мають виразного уявлення про стан здоров'я учнів і чинники, що впливають на його порушення, не знають заходів профілактики психічних відхилень; у них немає чітких уявлень про формування духовного аспекту здоров'я особистості школяра; вони погано уявляють собі завдання формування культури здоров'я, а наявні в них знання й уміння швидко застарівають у зв'язку з розвитком медичної й валеологічної науки» [3, с. 43]. На думку автора, «навчальні плани, за якими готують учителів фізики, хімії, біології й інших предметів, не містять дисциплін, вивчення яких орієнтувало б майбутніх учителів на формування в школярів культури здоров'я» [3, с. 43].

Запити сьогодення вимагають від вищої школи підвищення рівня професіоналізму майбутніх вчителів. Це особливо стосується знань і вмінь забезпечення основ здоров'я школярів, що розглядається як важливий аспект професійної діяльності вчителя. Тому, підкреслює В. Горашук, «виникла гостра необхідність у підготовці вчителя не тільки як професіонала-предметника, але і як фахівця, здатного формувати високий рівень культури здоров'я в школяра» [3, с. 42]. На його думку «педагогіка вищої школи із запізненням вносить перелік необхідних знань, умінь і

навичок про здоров'я школяра в змістовне поле освіти майбутніх учителів» [3, с. 38].

В. Бобрицька зауважує, що «випускники педагогічних університетів часто не підготовлені до реалізації суспільно важливого завдання виховання здорового покоління, не здатні організувати навчально-виховний процес на основі здоров'язбережувальних освітніх технологій, недостатньо дбають про своє здоров'я і не дотримуються здорового способу життя» [1, с. 8].

Свідоме ставлення суспільства до стратегічних пріоритетів власного майбутнього, як вважає Л. Мещерякова, має однозначно відбиватися в системі освіти ті підкріплюватися відповідними ресурсами і методами їх досягнення. М. Смирнов вказує на те, що формально цінність здоров'я визнається на всіх рівнях системи освіти, проте міркування про здоров'язбереження як педагогічне завдання, як елементи педагогічних технологій, як результати освітньої діяльності досить поодинокі [4, с. 23].

Аналіз науково-педагогічної літератури засвідчив появу певної кількості досліджень щодо вдосконалення здоров'я збереження в закладах освіти. Е. Казін розглядає питання впровадження в навчально-виховний процес здоров'язбережувальних методик. Здоров'язбережувальною можна назвати таку педагогічну систему, на думку Л. Тихомирової, яка буде функціонувати в режимі здоров'язбереження і за оптимальних відносно до неї дій зовнішніх і внутрішніх чинників.

Н. Соловйова, аналізуючи здоров'язбережувальну систему освіти, стверджує, що вона є складноструктурним феноменом сукупності здоров'язбережувальних технологій і основних складових її компонентів:

- інформаційного;
- інструментального;
- соціального;
- нормативно-законодавчого;
- фінансового;
- організаційно-структурного;
- функціонального.

Названі компоненти в цілому забезпечують ефективність діяльності педагогічного колективу в збереженні здоров'я учнів та у формуванні в них культури здорового способу життя [5, с. 6].

На думку М. Гавриленка, «реалізація здоров'язбереження виникає як нова система цілей освіти, яка враховує традиції ставлення до особистості як до найвищої цінності, ідеї природо- та культуровідповідності виховання й індивідуально-особистісного розвитку» [2, с. 8].

З огляду на предмет дослідження нашої статті доцільним є аналіз основних характеристик професійної компетентності майбутнього вчителя природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти (рис. 1).

Рис. 1. Загальні характеристики професійної компетентності майбутніх учителів природничих дисциплін щодо реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти

Професіоналізм учителів природничих дисциплін, здатних до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, має такі складові: високий рівень загальної освіти та належна фахова підготовка з дисциплін здоров'язбережувальної спрямованості; нормативна регуляція; мотивація на саморозвиток і професійне вдосконалення; сформовані комунікативні навички, толерантність, критичне мислення; прагнення до творчості; належний рівень здоров'я та відповідальне ставлення до нього як основа збереження професійного здоров'я (рис. 2).

Рис. 2. Елементи професіоналізму вчителя природничих дисциплін, здатного до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти

В. Горашук вказує на те, що «в освітнє поле майбутнього вчителя, у його професіограму не включений валеологічний компонент, що створив би умови для формування культури здоров'я школярів» [3, с. 49]. Аналіз практичної діяльності вищих навчальних педагогічних закладів щодо підготовки майбутніх учителів до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти засвідчує той факт, що в їхній професіограмі недостатньо відбиті питання набуття знань, умінь і навичок з формування власної культури здоров'я [3, с. 49].

З огляду на тему статті готовність майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти вважаємо за доцільне визначити як інтегративне утворення особистості, яке характеризує мотивованість вибору професії, орієнтацію на цінності здоров'язбереження, професійно значущі якості особистості, знання з природничих дисциплін, уміння та навички, необхідні для розв'язання завдань щодо зміцнення, збереження та формування здоров'я учнів.

Вказані аспекти актуалізують завдання підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до використання здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, серед яких головними є:

- забезпечення єдності загальнокультурного і професійного розвитку майбутнього вчителя, здатного до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, з урахуванням рівня навчальних досягнень, можливостей і здібностей кожного на засадах індивідуальної траєкторії навчання;

- формування сучасних уявлень стосовно теоретичних і практичних питань здоров'язбережувальної педагогіки, здатності до інноваційної діяльності зі збереження та зміцнення здоров'я в системі освіти, готовності до реалізації здоров'язбережувальних технологій в умовах швидких змін суспільного життя, розбудови здоров'язбережувального середовища для повноцінного вияву й розвитку особистісних функцій суб'єктів навчальної діяльності на основі одержання майбутніми вчителями природничих дисциплін цілісної професійно спрямованої системи теоретичних знань, спеціальних умінь, практичних навичок, досвіду й ерудиції зі здоров'язбережувальних технологій з метою досягнення відповідного рівня готовності до професійної педагогічної діяльності;

- розвиток толерантної, асертивної, гуманної, творчої, активної, відповідальної й ініціативної особистості, яка б гармонійно поєднувала в собі прагнення до духовного, психічного, фізичного та соціально-культурного розвитку, свідоместавлення до здоров'я всіх суб'єктів навчального процесу; навички критичного мислення; пізнавальні стратегії самонавчання, саморозвитку і самореалізації як невід'ємної складової майбутньої професійної та соціальної діяльності впродовж усього життя;

- становлення конкурентоспроможної та професійно-мобільної

особистості, здатної до перекваліфікації й адаптації в нових соціально-економічних умовах ринку праці, готової самостійно шукати й обирати шляхи власного життєвого напрямку, соціального ствердження і професійного росту.

Підготовка у вищих навчальних закладах майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти повинна здійснюватися з урахуванням:

- вимог до професійної освіти, які відображено в міжнародному й державному законодавстві щодо вищої освіти;
- тенденцій до інтеграції України в європейській освітній простір;
- вимог до професійної діяльності вчителів природничих дисциплін, відображених у державному законодавстві і нормативних документах щодо середньої освіти;
- вимог до особистості майбутнього вчителя, які відповідають традиціям національної освіти щодо здоров'язбережувальної діяльності;
- глобальним тенденціям формування постіндустріального суспільства, потребам ринку праці України, сучасним поглядам на питання здоров'язбереження в освіті та використанні здоров'язбережувальних технологій,
- відображених у міжнародному і державному законодавстві стосовно охорони здоров'я школярів, дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених.

Професійна компетентність як сукупність складових системи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у вищих навчальних закладах ґрунтується на принципах:

- інноваційності, чому відповідає пріоритетність використання принципово нових технологій і організаційних рішень;
- міждисциплінарності інтегрованості, пов'язаних зі здатністю різнобічно підходити до питань здоров'язбереження та навчання в їх соціальному, психологічному та фізіологічному контекстах,
- гуманітарності, як процесу переорієнтації освіти з предметно-змістового принципу навчання основам наук на вивчення цілісної картини світу;
- переміщення акцентів з «природи і суспільства» на «людину в природі та суспільстві», на формування уявлень про сталий розвиток суспільства;
- звернення уваги на самоцінність особистості, розвиток толерантності як невід'ємних складових процесу здоров'язбереження та використання здоров'язбережувальних технологій в умовах загально-освітнього навчального закладу.

Висновки і перспективи. Таким чином, основні характеристики професійної компетентності зумовлюють сутність підготовки майбутніх

учителів природничих дисциплін до реалізації здоров'язбережувальних технологій у закладах освіти, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок з урахуванням кардинальних змін у пріоритетах розвитку суспільства, підвищення вимог до особистості майбутнього вчителя природничих дисциплін, міждисциплінарний характер проблеми здоров'я та здоров'язбереження в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

Дана стаття не вичерпує всіх сторін аналізованої проблеми і актуалізує необхідність посиленої уваги стосовно подальших ґрунтовних теоретичних напрацювань і вдосконалення практики впровадження технологій здоров'язбереження у систему професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Вказані аспекти актуалізують зацікавленість суспільства у висококваліфікованих учителях природничих дисциплін, здатних до реалізації здоров'язбережувальних технологій, як гарантії їхньої успішної професійної кар'єри та конкурентоспроможності на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобрицька В. І. Теоретичні і методичні основи формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук : дис. доктора пед. наук : 13.00.04 / Бобрицька Валентина Іванівна. – К., 2006. – 462 с.
2. Гавриленко Ю. М. Виховання здорового способу життя старшокласників у процесі навчально-виховної діяльності загальноосвітніх шкіл Автономної Республіки Крим : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ю. М. Гавриленко // ХДУ. – Херсон, 2006. – 20 с.
3. Горащук В. П. Теоретичні і методологічні засади формування культури здоров'я школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В. П. Горащук. – Харків, 2004. – 58 с.
4. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: От деятельности к личности : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / С. Д. Смирнов. – 5-е изд. – М. : Издательский центр «Академия», 2010. – 400 с.
5. Соловьева Н. И. Здоровьесберегающая система образования в обеспечении формирования культуры здорового образа жизни учащихся : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. И. Соловьева. – Ставрополь, 2005. – 23 с.